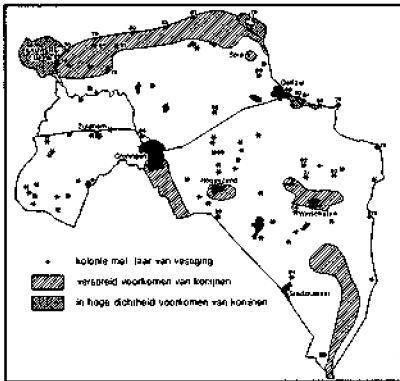

KONIJNEN IN GRONINGEN

Marijke Wallage

Van oudsher komen konijnen in lage dichtheden voor op de zandgronden. Een jaar of vijftien geleden echter zijn ze begonnen met hun opmars in klei- en veengebieden. De auteur heeft geprobeerd deze ontwikkelingen te achterhalen door gesprekken met mensen die de fauna in de provincie goed kennen. Dit artikel is daarvan een voorlopig verslag en een poging aanvullingen en correcties uit te lokken.

Adres en telefoonnummer staan daarom onderaan dit artikel.

Het konijn is van oorsprong een Europese soort. Zijn huidige verspreiding in Europa vindt zijn noordgrens in Zuid-Zweden en zijn oostgrens halverwege Polen. Oostelijker worden de winters te lang en te streng. Na de laatste ijstijd was de verspreiding van het konijn beperkt tot het Middellandse Zee-gebied. Van daaruit bereikte het in de Middeleeuwen Nederland. De verspreiding is bevorderd door kloosterlingen en edelen, die elkaar konijnen ten geschenke gaven. Vooral op de zandgronden werden ze gehouden in omheinde konijnenbergen, de zg. 'waranden'. Tot in de 20ste eeuw was de vangst van konijnen een belangrijke bron van voedsel en inkomsten op bijv. de waddeneilanden. Door de mens is het konijn ingevoerd in Australië, Nieuw-Zeeland, Chili en op vele Oceanische eilanden. In Australië heeft het zich snel verspreid, in Chili ging dat langzaam. In de 18de eeuw werd het daar inge-

voerd en pas in de 20ste stak het de Andes over, waarschijnlijk langs door de mensen gemaakte wegen.

In de Eemshaven miegelt het van konijnen

In Groningen kwamen van oudsher konijnen voor in Westerwolde, Zuidelijk Westerkwartier en het Gorecht (de Hondsrug ten zuiden van de stad, o.a. in het stadspark).

Vanaf 1970 is er in dat beeld verandering gekomen. De kaart geeft de verspreiding in 1985 weer.

- In het Zuidelijk Westerkwartier zitten plaatselijk, op de zandruggen, konijnen.
- » Ze zitten niet op de zeeklei tussen het Van Starckenborghkanaal en het Reitdiep (Middag en Humsterland).
- Op de zeeklei van het Hogeland echter hebben ze zich spektakulair uitgebreid.
- Die ontwikkeling is begonnen in het Lauwersmeer. Een jaar na de inpoldering, in 1970, zijn daar de eerste konijnen gezien. Een paar tamme, maar vooral

wilde. Men zegt dat die hier zijn uitgezet. In 1974 was het aantal hollen in de dijk tussen Lauwersmeer en Westpolder zo groot dat het Waterschap de konijnen moest bestrijden. Via de waddendijken en de slaperdijken hebben ze zich langzaam naar het oosten verspreid, tot boven Usquert. Men moet zich dat niet voorstellen als een opvallend gebeuren: er zit maar een enkel hol. Door konijnen gemaakte gaten worden door de lammeren die er in rollen vergroot. Zo kan het voorkomen van weinig konijnen al problematisch zijn. Ze zitten vooral daar waar het kleidek over het zandlichaam van de waddendijk wat dunner is, en waar zand is opgebracht voor gebouwtjes ed. Als konijnen vanuit de slaperdijk het land ingaan, gebeurt dat vooral aan de noordkant waar de grond lichter is.

Mogelijk waren er ook voor 1970 plaatselijk kleine populaties van verwilderde konijnen. Eén geval kwam mij ter ore, op een plaats waar een huisje had gestaan. Maar een verspreiding langs de hele waddenkust is nog niet eerder voorgekomen.

- De kolonie op het kerkhof van Uithuizen lijkt een onafhankelijk gebeuren, van oudere datum dan de verspreiding vanuit het Lauwersmeer. Overigens komen en kwamen ook elders speciaal op kerkhoven wel geïsoleerde populaties voor. Die liggen meestal op een wierde, en bestrijding van de konijnen vindt daar niet of nauwelijks plaats.
- Ergens op de dijk ten noorden van Usquert hebben de achterkleinkinderen van de Lauwersmeerkonijnen die uit de Eemshaven ontmoet. In het opgespoten zand van de Eemshaven zaten voor 1972 al konijnen. Van allerlei kleurslagen. Naar men zegt zijn die achtergelaten door de arbeiders die daar tijdelijk woonden. Nu (1986) miegelt het ervan de konijnen. En vandaar is kolonisatiedruk opgetreden, naar het westen (oa. een kolonie bij het gasbehandelingsstation in de Emmapolder) en naar het zuiden tot de bocht bij Hoogwatum.

In het achterland hebben konijnen zich vooral op de lichtere zavelgrond in en rond Spijk gevestigd.

- Daar en elders in het oosten van de provincie zitten kolonies op de NAM-lokaties (puttengroep of boorterrain). Voor Duurswold zijn dat, samen met een verlaten fabrieksterrein de enige plekken waar ze zich handhaven.
- Een grote kolonie zit op het fabrieksterrein van Delfzijl. Al sinds 1966 zitten er konijnen bij de zeesluizen, waarschijnlijk verwilderde Pooltjes. Via het opgespoten industrieterrein hebben die zich naar het oosten verspreid.
- Waar de kolonie op de Punt van Reide vandaan komt is onduidelijk. Mogelijk is hij inmiddels alweer uitgestorven.
- Op de zware klei van de Dollardpolders (zwaarder dan het Hogeland) wordt wel eens een zwerend exemplaar gezien, maar zijn geen kolonies bekend.
- Bij Finsterwolde zijn wel kolonies, maar dan zijn we al op het 'Eiland van Winschoten', een zandopduiking.
- In de Veenkoloniën komen tegenwoordig verspreide populaties voor, in recent aangelegde bossen, op kerkhoven, NAM-lokaties ed. Kennelijk is de omgeving van Hoogezand zeer geschikt.
- Nog niet genoemd is het lageland ten noorden van de stad Groningen. Hier is slechts één kolonie, bij een voormalige steenfabriek tussen Winsum en Onderdendam, ontstaan uit konijnen die daar zijn losgelaten.
Een poging om ze uit te zetten in het nieuwe Beldumerbos is mislukt.

Verwilderden

Waar de eerste konijnen vandaan zijn gekomen is meestal niet bekend. Spontane migratie is mogelijk, maar in een aantal gevallen, waar grote afstanden overbrugd moesten worden, is dat niet waarschijnlijk.

Als ze zijn uitgezet, is dat moeilijk te achterhalen, het is immers illegaal. Het is wel te zien of konijnen echt wild zijn of verwilderd en dus afstammen van een gedomesticeerd ras. Tamme konijnen zijn groter (tot 4 maal zo zwaar), vaak met langere oren en andere vachtkleur. Door het uitzetten van tamme konijnen op eilanden is bekend dat er meer dan 20 jaar verschillen in vorm blijven: lichaamsgrootte, oorlengte. Juist de vachtkleur gaat al snel naar 'wildkleur' toe. De wildkleur is dominant, dwz dat ook bij konijnen met één gen voor wildkleur en één gen voor een andere kleur de wildkleur tot uitdrukking komt. Dit is al in 1683 geconstateerd door Antoni van Leeuwenhoek, die in een brief aan de Royal London Society schreef dat veel burgers, die witte konijnen houden, die kruisen met een wild mannetje uit het duin, om de jongen als wilde konijnen te kunnen verkopen!

Met het verstrijken van de tijd zal het steeds moeilijker worden de 'wilde' en de 'verwilderde' kolonies te onderscheiden, zeker als ze met elkaar in contact zijn gekomen. Die kans wordt met de huidige verspreiding over de provincie steeds groter.

Veranderingen in het landschap sinds 1970

Pogingen tot uitzetten zullen vroeger ook wel eens zijn ondernomen en ook ontsnappen van tamme konijnen van het erf is vóór 1970 wel gebeurd. Toch heeft dat niet eerder aanleiding gegeven tot een zo groot verspreidingsgebied van konijnen.

En die uitbreiding heeft niet alleen in Groningen plaatsgevonden. In Noord- en Midden-Friesland zijn kleine, soms tijdelijke kolonies opgespuut- en recreatierterreinen. Ook op de kleipolders van Zeeuws-Vlaanderen zitten sinds kort konijnen. In het Utrechtse en Zuidhollandse plassenengebied huizen ze in de zanddijken onder wegen.

Mijns inziens ligt de verklaring voor de uitbreiding bij de veranderingen na 1970 in het kultuurlandschap, waardoor een voor konijnen geschikt leefgebied is ontstaan dat daarvoor niet bestond. Welke factoren daarbij van belang zijn, kunnen we afleiden uit hun levenswijze, vooral uit de behoefte aan droge hopen waar de jongen de eerste weken blijven.

- De hoogte van de grondwaterstand is van belang. Het Hogeland is droog, en het lage land ten zuiden daarvan niet. De konijnen schijnen in dit soort landbouwgebieden hun gangen o.a. te graven in de zij-kanten van de diepe greppels.

Verlaging van de grondwaterstand is op veel plaatsen in Nederland uitgevoerd.

- De zwaarte van de grond is ook van belang. Weliswaar vestigen konijnen zich dus wel op klei, maar de zware grond van de Dollardpolders en het gebied tussen Van Starckenborghkanaal en Reitdiep is (voorlopig?) ongeschikt.

Het schijnt dat konijnen niet altijd hopen graven,

maar ook wel in de dekking huizen. Ik zou graag willen weten of ze daar ook met succes jongen grootbrengen.

- Daarnaast zijn er veel (kleine) terreinen recent opgespoten of bebost. Denk aan de Herinrichting Oost-Groningen, NAM-lokaties. Ook de verhoogde waddendijk bestaat uit zand met een kleidek eroverheen.
- Speciaal in het Lauwersmeer en de Eemshaven zijn tegenwoordig grote populaties, van waaruit migratie plaatsvindt en aanvulling van kleine kolonies. Dit zou ook een verklaring kunnen zijn waarom het konijn zich wel heeft verspreid langs de waddendijk van Groningen en niet langs die van Friesland. Die grenst nl. niet aan de zandplaten, maar aan het water van het Lauwersmeer.

Een andere verklaring voor dit verschil is de breedte van de strook bouwland achter de dijk. In Friesland is die veel smaller en ten zuiden daarvan is weer laag en nat land. Het voor konijnen bewoonbare gedeelte is dus veel kleiner, de kans op opbouw van een populatie ook.

Vos

Ook de vos heeft zijn areaal in Groningen naar het noorden toe uitgebreid. Het konijn achterna? Ook in lage gebieden van Overijssel is waargenomen dat konijn en vos zich uitbreiden, waarbij het konijn voorop leek te gaan (mond. med. A. Corporaal). Houdt dit verband met elkaar? Helas is niets bekend over het verloop van de vos in deze ktreinen, dus eindig ik met een open vraag.

Opmerkingen over dit artikel en waarnemingen in het veld worden graag ontvangen door mevrouw J. M. Wallage-Drees, Spruitenbosstraat 10, 2012 LK Haarlem, tel. 023-328116.

Literatuur

- Buise, M. A. 1984: Verspreiding van de landzoogdieren in Oost-Zeeuws-Vlaanderen. *Lutra* 27:323-335.
- van Klinken, J. en M. Klinken-de Boer 1980: Schoolmeesterrapporten van 1828. *Noorderbreedte* 4 (3): 81-84.
- Rentenaar, R. 1978: De vroegste geschiedenis van het konijn in Holland en Zeeland. *Holland: regional-historisch tijdschrift* 10:2-16.
- Tellkamp, W. 1979: Über die Karinchenpopulation dreier deutscher Nordseenseln. *Säugetierkundige Mitteilungen* 27 (3): 206-215.
- Wallage-Drees, J. M. 1985: Het konijn is weer terug. *Spiegel der Natuur* 16 (4): 132-136.
- Wallage-Drees, J. M. 1986: Dag- en nachtklavluit bij konijnen en de relevantie voor de telmethode. *De Levende Natuur* 87 (2): 4045.

Met dank aan de heren J. Bakker, N. Bakker, L. R. Bentema, H. de Boer, J. Bouman, S. Braaksma, Buikema, J. Cock, P. D. Cnossen, J. Folkers, S. Garst, F. A. Groen, R. Hiddes, A. T. Hummel, H. Hut, J. S. Keiler, J. van Klinken, F. Leeuwenberg, P. Lindenberg, J. Mekkes, H. Poel, C. L. M. v.d. Rakt, J. Roffel, J. Rosema, E. Schulding, J. B. H. Stoffel, A. Timmerman, K. Visser, B. Voslamber, N. de Vries, G. Wantjes, W. Weijman, en de Vogelwerkgroep Winschoten.